

Kazimierz Iłski

"Dzieje Bizancjum", Georgij
Ostrogorski, Warszawa 2008 :
[recenzja]

Przegląd Historyczny 100/2, 352-353

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Georg Ostrogorski, *Dzieje Bizancjum*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 626.

Omówienie książki, która wydana została po raz pierwszy w języku niemieckim w 1940 r. (w znakomitej serii „Handbuch der Altertumswissenschaften”), potem w 1952 i 1963 r. a w 1968 miała swoje pierwsze polskie tłumaczenie i wydanie jest zadaniem karkołomnym¹. Książkę tę znawia się ciągle w języku niemieckim (ostatnio w 2006 r.) i sześciu innych językach. Znaczenie pracy Georga Ostrogorskiego można by więc wyrazić nowocześnie liczbą cytowań. Można także wskazać na wpływ tej książki i samego autora na kierunki badań, które rozwinęły się po jej wydaniu. Można ostatecznie powiedzieć, że zorganizowanie jubileuszowego sympozjum z okazji ukazania się tej pracy byłoby w pełni uzasadnione. Pewne jest, że nie mamy do czynienia z hibernowanym pomnikiem historiografii, lecz żywym, tzn. użytecznym podręcznikiem, do którego sięgnie jeszcze i kolejne pokolenie. Nie znaczy to, że inne syntezy, które zostały napisane w ciągu ostatniego półwiecza, są bezużyteczne, lub że powstanie jeszcze nowszych w przyszłości, będzie trudem zbędnym. Autorzy bowiem poszukując innych pryncypiów systematyzacji materiału źródłowego, wychodzą ze zmieniających się przesłanek metodologicznych, także mód i zapotrzebowania rynku. Nie trzeba wspominać o znaczeniu badań szczegółowych z zakresu bizantynologii, które realnie wpływały na kolejne redakcje i wydania „Historii Bizancjum”. Ale nawet w tym przypadku można śmiało stwierdzić, że dzieło Ostrogorskiego oparło się presji tych wszystkich okoliczności.

Mamy bowiem do czynienia z książką, która w swej podstawowej strukturze (osiem rozdziałów) realizuje wcześniej już znany schemat chronologiczny. Swoją powagą utrwalała i utrwała znaczenie tych punktów zwrotnych, które naznaczone są takimi datami, jak rok 324, 610, 711, 843 itd., aż do 1453 r. Oczywiście niektóre z tych dat mogą być dyskutowane z punktu widzenia znaczenia kryjących się za nimi faktów politycznych, zwłaszcza może ustrojowych itp. Zarówno jednak „Historia Bizancjum” jak i inne prace Ostrogorskiego wpisują się w wyrazistą konceptualizację dziejów tego państwa i pewnego kręgu cywilizacyjnego. Nietrudno ustalić, że jest to wynik fascynacji autora, która pociąga za sobą fascynację czytelników.

Georg Ostrogorski urodził się w 1902 r. w Petersburgu, zmarł w 1976 r. w Belgradzie. Był uczniem gimnazjum klasycznego w Petersburgu. W wyniku zajęć rewolucyjnych opuścił Rosję w 1917 r. W latach 1921–1924 studiował w Heidelbergu, a w roku akademickim 1924–1925 w Paryżu pod kierunkiem Charlesa Diehla i G. Millera. Doktoryzował się w 1925 r. w Heidelbergu. W latach 1928–1933 wykładał historię Bizancjum na uniwersytecie we Wrocławiu. Kiedy w Niemczech do władzy doszedł Hitler, przeniósł się do Belgradu, gdzie założył bizantynologię. Odtąd był to jeden z najznakomitszych ośrodków, w którym prowadzono badania nad historią Bizancjum z wyraźnym zainteresowaniem dla kwestii słowiańskich.

Przekład polski „Historii Bizancjum” powstał w latach sześćdziesiątych XX w. z inicjatywy Haliny Evert-Kapłowskiej, która podjęła się tego trudu wraz z Waldemarem Ceranem i Stanisławem Wiśniewskim. Książka ta stała się obowiązkowym podręcznikiem we wszystkich kursach historii Bizancjum w polskich uniwersytetach. Cieszyła się też tak wielkim zainteresowaniem szerszej publiczności, że jej nabycie stało się wkrótce niemożliwe. Decyzja o ponownym wydaniu tego dzieła podjęta przez Wydawnictwo Naukowe PWN jest więc jednoznacznie trafna.

¹ Na pierwsze recenzje z lat czterdziestych i pięćdziesiątych XX w. wskazał we wstępie do trzeciego wydania polskiego W. Ceran, vide op. rec., s. 10.

Nowe elementy obecnego wydania to wstęp napisany przez Waldemara Cerana (s. 9–16) oraz „Zasady spolszczania i transpozycji imion własnych i nazw geograficznych greckich epoki bizantyńskiej” opracowane przez Oktawiusza Jurwicza (s. 599–626). Do części tej należy także „Słownik grecko–polski imion własnych i nazw geograficznych” (s. 606–626). Obie te części odegrają zapewne ważną rolę w dalszej twórczości niemałej grupy polskich bizantynologów, gdyż powinny wpłynąć na ujednoczenie pisowni. Jest ona w dotychczasowym, niemałym dorobku tak różnaita, że młodszym studentom może się zdawać, iż pod rozmaicie zapisanymi imionami znajdują się różne osoby.

Wspomniany już „Wstęp do trzeciego wydania” zawiera krótki biogram Ostrogorskiego, dzieje wydań i tłumaczeń „Historii Bizancjum”, wskazówki dotyczące innych podręczników, wskazanie na „Historię i bibliografię rozumowaną bizantynologii polskiej (1800–1998)”, napisaną przez Waldemara Cerana (Łódź 2001) oraz krótki rys rozwoju ośrodków, gdzie w Polsce prowadzi się studia nad dziejami Bizancjum. Są to dodatki bardzo użyteczne dla wszystkich, którzy zdradzają zainteresowania tą częścią dziejów Europy.

Kazimierz Ilski

Frank Kolb, *Ideal późnoantycznego władcy. Ideologia i autoprezentacja*, przekład A. Gierlińska, do druku podał L. Mrozewicz, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2008, s. 307.

Frank Kolb należy do z najbardziej oryginalnych historyków starożytności. Jego książka o Dioklecjanie słusznie przyniosła mu duży rozgłos („Diocletian und die Erste Tetrarchie. Improvisation oder Experiment in der Organisation monarchischer Herrschaft?”, Berlin — New York 1987). Rosnące zainteresowanie późnym antykiem w Polsce może w pewnej mierze zaspokoić tłumaczenie innej pracy Kolba, której oryginalny tytuł brzmi: „Herrscherideologie in der Spätantike” wydanej w Berlinie 2001 roku.

Autor postawił sobie za cel zaprezentowanie ideologii władzy cesarskiej w późnym antyku. Wyodrębnienie chronologiczne tego okresu wydaje się w pełni uzasadnione i konieczne. Kolb podzielił zasadniczo swoją książkę na dwie części: narracyjną i poświęconą szczegółowym studiom źródłoznawczym tematów sygnalizowanych w części pierwszej. Część narracyjna podzielona jest na trzy główne części: okres tetrarchii, władzy Konstantyna Wielkiego oraz okres pokonstantyński z tworzeniem ideologii cesarza jako *imperator christianissimus*. Część druga książki zatytułowana jest „Materiały”. Kolb analizuje w niej szczegółowo kwestie sygnalizowane w części pierwszej książki wykorzystując do tego szeroko źródła pisane, numizmatyczne, epigraficzne, architektoniczne i posągi. Każdy z dwudziestu siedmiu szkiców źródłoznawczych — zawartych w drugiej części książki — wymagałby osobnej dyskusji, ze względu na niezwykle polemiczny ich charakter. Niestety autor nie podjął tematu przejścia od rzymskiej do bizantyńskiej ideologii cesarskiej.

Należy z uznaniem przyjąć decyzję tłumaczenia i wydania tej ważnej dla zrozumienia pozycji cesarza w późnym antyku książki. Trzeba dodać kilka uwag dotyczących polskiego wydania. Podział na część narracyjną i materiały utrudnia lekturę książki, ale jest wierny wydaniu niemieckiemu. Cała